

**МЕТОДИКА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ
АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МІЛІЦІЇ У ПРОЦЕСІ
НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ
МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

УДК 37.025; 351.74

Г. Х. Яворська

Пізнавальна активність як риса особистості у процесі навчання вагомо впливає на результат учіння. Відомо, що викладач усвідомлює важливість активної участі всіх курсантів у процесі пізнання, оскільки від рівня їх активності залежить якість набутих ними знань.

Розвиток пізнавальної активності тісно пов'язано з вихованням ініціативи, творчості, самостійності, оскільки активність як риса особистості передбачає, що курсант стає активним суб'єктом навчальної діяльності та керує своїм розвитком. Тому організаційний аспект навчання повинен бути спрямований на всебічний розвиток здібностей курсанта і забезпечення продуктивної самостійної пізнавальної діяльності.

Як підкреслює багато дослідників, у процесі професійного навчання у вищому військовому навчальному закладі відношення “людина – професія”, що дотепер визначалося лише уявленням особистості про обрану професію (не завжди вичерпними, часто інфантильними, ідеалізованими), починає опосередковуватися необхідністю включення курсанта в активну, практичну діяльність з формування себе як професіонала, суб'єкта професійного становлення.

Однією з основних цілей сучасного вищого навчального закладу (ВНЗ) є навчання майбутніх фахівців, які б відповідали потребам високорозвиненого суспільства. Навчання курсантів у ВНЗ Міністерства внутрішніх справ (МВС) України – це процес, що спрямований на опанування професійних знань, умінь та навичок. Однією з важливих особливостей цього процесу є відповідний

вплив викладача на пізнавальну активність курсантів, а також ефективне моделювання майбутньої діяльності офіцера міліції.

Метою цієї статті є висвітлення методичних основ розвитку пізнавальної активності курсантів у процесі вивчення спеціальних дисциплін.

Пізнавальна діяльність курсантів як необхідна умова навчального процесу відбувається під керівництвом викладача і під час самостійної роботи. Активізація цієї діяльності є важливішою умовою підвищення якості підготовки майбутніх офіцерів, сприяє розвитку в них творчого мислення, створює передумови для вирішення виховних завдань. Пізнавальна активність розглядається вченими як необхідність та рушійна сила в опануванні знань. Г. С. Костюк визначає активність як “здатність змінювати навколишню дійсність відповідно до особистих потреб, поглядів, мети” [1, с. 354].

У цілому аналіз різних підходів і визначень поняття “активність” свідчить, що активність визначається через діяльність. Розвиваючи пізнавальну активність курсантів на заняттях зі спеціальних дисциплін, викладач стимулює, перш за все, сприйняття матеріалу, створює сприятливу атмосферу для набуття необхідних навичок та вмінь. Ефективність розвитку пізнавальної активності курсантів, як свідчить практика, залежить від низки чинників, а саме:

- педагогічна майстерність викладача;
- зміст навчального матеріалу;
- ефективність методичних прийомів.

Причому активність передбачає самостійність особистості, вибір засобів, форм діяльності, які виявляються у визначенні оптимальних шляхів для досягнення мети.

Формування діяльнісної позиції курсанта в пізнанні – важливе завдання всього навчального процесу. Під час пізнавальної діяльності курсанти не лише сприймають і закріплюють матеріал, але й у них формується ставлення до пізнавальної діяльності, яка в цьому випадку є перетворювальною діяльністю.

Одним із засобів активізації пізнавальної діяльності є всебічний розвиток особистості на основі поєднання різних видів діяльності. На думку

Г. І. Щукіної, на сьогодні виникла нагальна необхідність у тому, щоб пізнання, праця, спілкування в навчальному процесі своєю єдністю сприяли б формуванню активної творчої особистості, що має здатність інтелектуального, емоційного відгуку на всю розмаїтість навколишнього світу [2]. Досить актуальним є питання, яким чином сформувати у курсанта звичку до систематичної, напруженої та активної праці, що логічно пов'язана з творчістю. Адже максимальна реалізація творчих можливостей особистості є вимогою сучасного суспільства.

Педагогіка розглядає творчість як діяльність людини, за допомогою якої створюються нові духовні і суспільні цінності, що сприяють подальшому людському прогресу. У процесі такої діяльності формуються відповідні якості особистості. Для розвитку творчої пізнавальної активності викладачу необхідно знати інтелектуальні можливості курсантів, їх вольові якості, ступінь вияву інтересу до предмета. Стимулами активності є потреби, інтереси, воля, інтелект тощо. О. Н. Леонтьєв стверджував: “Передумовою будь-якої діяльності є та чи інша потреба” [3, с. 79].

Відсутність одного з компонентів діяльності викликає зниження активності. Потреба стає визначальним стимулом пізнавальної активності.

Структура пізнавальних потреб пов'язана з емоційною та мотиваційною сферою особистості курсанта. Через усвідомлення курсантами суспільного обов'язку відбувається перехід пізнавальних потреб на рівень професійно-пізнавальних потреб.

Результати аналізу досліджень психолого-педагогічних проблеми пізнавальної активності надали змогу виокремити різні показники активності. До них належать інтенсивність діяльності, ставлення до навчання, ініціативність, допитливість, самостійна робота. Досвід підказує, що неможливо активізувати курсанта, не навчивши його бачити особисту участь, свою роль і місце у майбутній діяльності, не сформувавши прагнення до самовдосконалення та постійного саморозвитку. На нашу думку, вагоме

значення у досягненні цієї мети має організація самостійної роботи курсантів як основний засіб активізації їхньої пізнавальної діяльності.

Поняття “самостійність” дуже тісно пов’язана з “пізнавальною активністю”. Узагалі активність і самостійність – це два взаємопов’язаних поняття: активність виявляється в самостійності, а самостійність передбачає активність. Інколи активність розглядається як бажання, готовність діяти. Але для пізнавальної діяльності одного бажання мало, необхідна активність як якість особистості, активність, яка викликана інтересом, мотивом, потребою. Неможливо досягти всебічної активності без розвитку в курсантів пізнавальної самостійності. Найкращих результатів можна досягти тоді, коли пізнавальна активність поєднується з розвитком самостійності.

Провідну роль у розвитку самостійності курсантів відіграє викладач. Саме від нього залежить, які форми, методи та засоби своєї діяльності обере курсант під час вивчення навчального матеріалу. Окремо слід зауважити, що у процесі пізнавальної діяльності розвивається чимало елементів пізнання, а саме: планування, управління діяльністю, аналіз, оцінка успіхів тощо.

Крім того, виходячи з положення про те, що юнацький вік є сензитивним до формування і розвитку проблемної, конструктивної, синтезуючої рефлексії, та опираючись на факт активності свідомості студентської молоді, спрямованої на свій внутрішній світ, своє “Я”, а також з огляду на невключеність рефлексивних дій у процес навчання у ВНЗ, ми вважаємо необхідною і вкрай актуальною розробку педагогічної моделі “наповнення” рефлексивних дій курсантів “професійним” змістом. Така модель повинна охоплювати всі складові “професійних відносин” курсантів та сприяти усвідомленню себе в образі професіонала.

Основу моделі складають такі принципи:

створення у ВНЗ умов для розширення сфер взаємодії всіх суб’єктів навчання за рахунок різних форм життєдіяльності – спілкування, спорт, службова діяльність, мистецтво, наука тощо, оскільки сфера виявів і розвитку особистості не повинна бути обмежена навчальними заняттями;

усвідомлення та прийняття всіма суб'єктами науково-педагогічного процесу у ВНЗ ієрархізованої системи цінностей у розвитку фахівця з вищою гуманітарною освітою. Це, насамперед, розвиток особистості курсанта типу “професіонал”, що передбачає пріоритетне формування професійно важливих якостей (відповідальність, дисциплінованість тощо) у професійній сфері;

забезпечення повноти і безперервності в розвитку особистості курсанта як професіонала, особистісні особливості; посилення професійного потенціалу, починаючи з добору абітурієнтів та завершуючи розподілом випускників;

увага на необхідність зв'язку розвитку особистості курсанта як професіонала і його саморозвитку в процесі навчання у ВНЗ. Цей принцип відповідає віковим та соціальним особливостям студентського віку і передбачає розвиток самостійності в стратегічних видах життєдіяльності, включаючи цілепокладання, планування та ціледосягання [4].

Оскільки на етапі самоідентифікації основною метою рефлексивної підтримки розвитку особистості курсантів у ВНЗ повинно стати створення сприятливих внутрішніх умов повної і зрілої професійної ідентичності, першочерговим завданням стає психолого-методичне забезпечення розвитку їх самосвідомості та, насамперед, рефлексії в умовах навчання.

На основі методологічних положень про особистість, яка розвивається, її життєві стосунки, рефлексивність і творчий потенціал, нами розроблено методичний підхід до розвитку професійної рефлексії в курсантському середовищі. Цей підхід має характер розвиваючої взаємодії в системі “психолог – юнак (курсант) як майбутній професіонал”.

Такий підхід допомагає курсантам зайняти власну активну позицію стосовно всіх етапів професійного становлення та надає їм змогу: навчитися самостійно працювати з розвиваючими методами, методиками і прийомами; звертатися до екзистенціальних феноменів – змістів, цінностей, Я-концепції своєї майбутньої професійної діяльності; створити власний цілісний, багатогранний образ індивідуального професійного життя; проводити психологічно безпечну діагностику власних професійно важливих якостей та

використовувати її результати для самовдосконалення; розвивати творчу унікальність і рефлексивність як системоутворюючі професійні якості [4].

До методики проведення занять з метою розвитку пізнавальної активності ми висуваємо підвищені вимоги, тому курсантам даються не просто знання, а формуються в них конкретні переконання, погляди, аксіологічні (ціннісно-орієнтовані) мислення, установки, прагнення тощо.

За визначенням Р. А. Нізамова, активність слухача в навчанні – це вольова дія, діяльний стан, що характеризує посилену пізнавальну діяльність особистості [5]. Це визначення певною мірою враховує специфіку пізнавальної діяльності курсантів, визначаючи велике напруження розумових сил та виховного зусилля. На його думку, увесь процес цілеспрямованої діяльності людини є невіддільним від її активності [5].

Як свідчить практика, активність курсантів значно виявляється, коли перед ними постає питання або проблема. Джерелом активності якраз є протиріччя між їхнім досвідом і проблемами, які виникають перед ними при вирішенні пізнавальних навчальних завдань.

Найбільш раціональними напрямками та шляхами розвитку пізнавальної активності курсантів, на нашу думку, можуть бути:

створення згуртованого міліцейського колективу, який намагається отримати надійні, глибокі знання;

навчання того, що стане необхідним у різних службових ситуаціях, пов'язаних із виконанням функціональних обов'язків;

надання курсантам максимальної самостійності в процесі пізнання;

інтенсифікація навчального процесу;

стимулювання і моральна підтримка кожного члена навчального колективу.

Моделювання службових ситуацій та оформлення відповідних документів при вирішенні завдань офіцера складає основу проведення більшості занять за професійним спрямуванням. На кафедрах ВНЗ МВС України розробляються навчальні посібники, які використовуються курсантами

під час занять для вирішення поставлених завдань. Змістовна частина навчального матеріалу і спрямованість завдань створюють сприятливі умови для активізації пізнавальної діяльності курсантів, підвищення інтересу до навчальних занять. Завдяки цьому у майбутніх офіцерів міліції складається настанова на професійну діяльність, формуються професійні якості та навички.

Організація таких занять суттєво впливає на пізнавальну активність курсантів. Викладачу необхідно продумати, як найбільш ефективно проводити заняття з тієї чи іншої теми. Заняття слід проводити таким чином, щоб викликати у курсантів бажання до самостійного пошуку необхідного матеріалу, перевірки й оцінки результатів своєї роботи і роботи всієї навчальної групи.

Керівництво колективною навчальною працею вимагає вміння розуміти психологію колективу, урахувати загальні та індивідуальні думки, запити, настрої. А це цілий комплекс питань, вирішення яких залежить від результатів творчих пошуків викладачів, раціональної побудови навчання, визначення оптимальної послідовності вивчення навчального матеріалу і від умілого застосування активних методів навчання.

Для активізації курсантів також важливо забезпечити повну пізнавальну завантаженість кожного курсанта, що може бути досягнуто диференційним плануванням завдань та навчальних навантажень.

Активізувати пізнавальну діяльність курсантів, на нашу думку, можна за допомогою:

формування потреб;

вибору засобів активізації пізнавальної діяльності;

розробки пізнавальних стратегій, які являють собою знання про спосіб навчання; взаємне навчання, проблемне навчання, вибір рішень, творче мислення, підняття рівня пізнання і вміння, роль та місце викладача;

розвитку мотивації – основні зусилля спрямувати на роз'яснення, підтримку уваги, максималізацію здібностей курсанта, мотивацію пізнання і віри курсанта в успіх.

У процесі пізнавальної діяльності курсант не лише мислить, але й переживає, а також виявляє відповідні вольові зусилля, а через те, що процес і результат цієї діяльності знаходяться в прямій залежності від потреб курсанта, його мотивів, здібностей, характеру та життєвого досвіду, то весь комплекс методів і засобів, які забезпечують цю діяльність, повинен бути спрямованим на роботу з особистістю.

Отже, при вирішенні проблем активізації пізнавальної діяльності курсанта потрібно враховувати, що особистість, її пізнавальні здібності розвиваються, в основному, у самостійній діяльності, а активізація пізнавальних процесів знаходиться в прямій залежності від індивідуального підходу в навчанні. Це передбачає систематичне виявлення потенційних навчальних можливостей курсантів різними формами контролю. Особливе значення має врахування окремих індивідуальних особливостей, які характерні для деяких груп курсантів, та персональних – для деяких із них. На підставі виявлення індивідуальних особливостей і здібностей курсантів можливим є управління навчальною діяльністю та стимулювання курсантів у пізнавальних процесах.

Пізнавальна активність курсантів інтенсивно розвивається, коли вони впевнені в подальшому застосуванні отриманих знань. Тому в процесі навчання необхідно застосовувати такі методи викладання, при яких навчальний процес був би пов'язаний з майбутньою діяльністю курсантів. Таким чином, успішний розвиток пізнавальної активності можливий тоді, коли навчальний процес організовано як інтенсивна інтелектуальна діяльність кожного курсанта з урахуванням його особливостей і можливостей.

Напрямок подальших досліджень може бути роль та місце викладача в управлінні навчально-пізнавальною діяльністю курсантів при викладанні спеціальних дисциплін.

Список використаної літератури

1. Костюк, Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк ; за ред. Л. М. Прокопійенко. – К. : Рад. школа, 1998. – 608 с.
2. Щукина, Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Г. И. Щукина. – М. : Просвещение, 1979. – 160 с.
3. Леонтьев, А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политическая литература, 1974. – 304 с.
4. Федик, О. Л. Напрями розвитку пізнавальної активності курсантів / О. Л. Федик // Збірник наукових праць № 38. Частина 2. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Держ. прикордонної служби України, 2007. – С. 153–155.
5. Низамов, Р. А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов / Р. А. Низамов. – Казань, 1975. – С. 34.